

بررسی نقش خانواده در جامعه پذیری کودکان و نوجوانان در دوره های قبل و بعد از

پیدایش شبکه های مجازی

امین احمدی^۱، محمد امین صدراپی^۲

۱- دبیر علوم اجتماعی شهرستان خوانسار

۲- دبیر علوم اجتماعی شهرستان گلپایگان

Aria_kpg@yahoo.com

چکیده:

شبکه های اجتماعی، نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی است و با اینکه عمر خیلی زیادی ندارد، توانسته به خوبی در زندگی مردم جا باز کند. افراد بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در شبکه های اجتماعی کنار هم گرد آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. خانواده از مهمترین نهاد واز نیرومند ترین ارگان اجتماعی است زیرا پایه های خوشبختی و بدبختی انسان در آنجا به وجود می آید. انسانیت و اخلاق آدمی در محیط خانواده شکل می گیرد و عواطف نیک و بد در آنجا به وجود می آید. وقتی سخن از خانواده به میان می آید بحث از محیطی است که در آن دوکانون مهر و انضباط، دوانسان یادومسئولیت و شیوه رفتار و خلق و خوی جداگانه آغوش گشوده و فرزند را در کنار خود گرفته اند. سخن از دامنهای پاک است که نسلی را در خود می پروراند و آنها را برای حیات شرافتمندانه آماده می سازد. طبیعی است که اگر این دو عنصر، یعنی پدر و مادر در مسیر ثواب باشند خانواده برای طفل سعادت آفرین است و اگر این دو آلوده باشند فرزند جزنگون بختی و سیه روزی بدست نخواهد آورد. در پژوهش حاضر با عنوان: بررسی نقش خانواده در جامعه پذیری کودکان و نوجوانان در دوره های قبل و بعد از پیدایش شبکه های مجازی تست استاندارد عزت نفس کویر اسمیت بر ۵۰ دختر و ۵۰ پسر اجرا شد، وبا استفاده از آزمون T استودنت نتایج زیر بدست آمد: ۱. در دوره های بعد از پیدایش شبکه های مجازی جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند. ۲. در دوره های بعد از پیدایش شبکه های مجازی جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند بیشتر از پسرانی نیست که جو عاطفی مناسبی در خانواده دارند.

کلیدواژه: خانواده، والدین، کودکان و نوجوانان، اجتماعی شد

گسترش شبکه های اجتماعی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی به وجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد فن آوری، از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین و ایستادن در برابر یکی از والدین یا هر دو را می توان نام برد. در بحث ازدواج ها نیز به مسائلی چون ناپایداری ازدواج ها، تغییر الگوی همسرگزینی، نداشتن مهارت هایی برای ازدواج و ناتوانی والدین برای آموزش آن به فرزندان، افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد، تمایل به دریافت مهریه های سنگین، بالا رفتن سن ازدواج و افزایش تنوع طلبی جنسی مردان و ... می توان اشاره کرد. تغییراتی که در حوزه دینی در جامعه رخ داده، کاهش آموزه های دینی در خانواده، دوری خانواده از شریعت و کم رنگ شدن حریم های دینی در روابط خانوادگی است. خانواده در تهذیب اخلاق و جهت دادن افراد به سوی انسانیت و پرورش و تکوین شخصیت آنان می تواند نقش فوق العاده ای ایفا کند و خطوط اصلی و اساس رفتار آنان را پدید آورد آنها را در برابر مسائل و امور به مقاومت واداشته و یا سبب پیدایش افتخاشات و اختلالات عصبی و حتی بیماری روانی او گردد اعتبار اخلاقی و فرهنگی خانواده در توانایی کودکان و نوجوانان و پرورش آنها از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و در صورت انجام وظیفه خانواده می تواند کانون کار و عبادت و مرکز تربیت و کانون ایجاد تعالی و رشد باشد. فرزند درس زندگی و انسانیت را در خانواده می آموزد و والدین از این بابت می تواند همچون کارگزاران الهی در خدمت فرزند باشند محیط خانواده و شرایط تربیتی آن از مسائل سرنوشت ساز و از جنبه های است که نمی تواند مسکوت عنه بماند. تنها اعلانات، آموزشها و القات والدین نیست که در فرزند اثر می گذارد بلکه جریانات عاطفی، اخلاقی، انضباطی و در کل تربیت خانواده نیز در کودک اثر می گذارد و این خود سبب بسیاری از سازگاریها و نابسامانیها است شرایط اخلاقی و عاطفی خانواده ممکن است بگونه ای باشد که طفل را برای بهتر زیستن آماده کند، در امر تحصیل و پیشرفت او مفید و موثر باشد و یا برعکس او را از تحصیل رشد و پیشرفت باز دارد. این خود هشداری برای والدین در زمینه سازی شرایط مساعد برای رشد است.

۲. بیان مسئله

تحقیقاتی که تاکنون در مورد رابطه بین تأثیرات منفی شبکه های اجتماعی و جامعه پذیری کودکان و نوجوانان انجام شده با نتایج پژوهش ما همسو است؛ از جمله کشتی آرای و اکبریان (۱۳۹۰) با معرفی عصر جدید به عنوان عصر پرشتاب ارتباطات، ورود بسیار ساده و سریع، حداقل محدودیت برای دسترسی، برقراری ارتباط با سراسر دنیا به اشکال مختلف و عدم وجود محدودیت زمانی و مکانی، دسترسی به پایگاه های اطلاعاتی مختلف و شرکت در فعالیت های اقتصادی، علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و ... را از ویژگی های بی بدیل آن بر شمرده اند. برخورد فرزند با الگوها و سرمشق های خانوادگی در تکوین شخصیت او چنان اثر دارند که به زحمت می توان بخشی از آن را از صفحه ذهن و روان فرزند زدود. او معیارهای اخلاقی والدین و جنبه های الگوئی آنان را به گونه ای جذب می کند و در خود نفوذ می دهد که تقریباً می توان گفت جزء سرشت و طبیعت او است. القات والدین، امر و نهی آنها، هدایت و موعظه و ارشادشان، منع و ردشان همه در فرزند مؤثر است. تذکرات و هدایت های پدر بزرگ و مادر بزرگ، القات و رهنمودهای برادران و خواهران ارشد، سخنان و تذکرات خدمتکار و کلفت و نوکر، و بالاخره رهنمودهای همه کسانی که در عرصه حیات خانواده با فرزند در ارتباطند در سازندگی و یاورانی بنای اخلاقی فرزند اثر دارند والدین در طریق تربیت صحیح کودکان و نوجوانان به این مسائل باید آگاه باشند (همان منبع، ص ۱۷۷) نوجوان و جوان امروز فرزند گذشته است خصایص و رفتارهای وی نیز وابسته به دوره فرزند وی بوده اند که آن را از اولیا و خانواده خود کسب نموده است. پدر و مادر اولین کسانی هستند که زیر بنای شخصیت سالم یک نوجوان

رامی سازند و پایه گذار ارزش ها و معیارهای فکری وی هستند نوجوان در این دوره بیش از هر زمان دیگر نیاز به مراقبت و همراهی والدین خود دارد ، لذا قطع رابطه با نوجوان و یا رابطه نادرست بانوجوان ممکن است تاثيرات مخربی بر او بگذارد (اکبری ، ۱۳۹۳: ۳۲۱) .

از نیازهای مهم و اساسی انسان که زمینه ساز حیات اجتماعی و شرافتمندانه است نیاز به جامعه پذیری است معنی و مفهوم آن این است که آدمی با استفاده از مدرسانی خداوند و با قرار دادن امور در مسیر سنت او و بازمین سازی هایی که برای موفقیت در انجام هر کاری ضروری است بتواند تردید و دودلی را از خود دور سازد و با اعتماد و اطمینان پیش رود . انتظار آن رانداشته باشد که دیگران برای انجام کارها و رفع نیازش اقدام کنند و یا والدین و مربیان در خدمت او قرار گیرند خود به اتکای توان و امکانش از جای برخیزد و به اقدام بپردازد چنین امری هم مورد نیاز شخصی فرد و لازمه عزت نفس اوست و هم از نظر اجتماعی و تداوم حیات برای اوضورت دارد اودر این اعتماد نیاز دارد از اطمینان استفاده کند و آن را قابل تبعیت و اجرا بداند با جرأت و صبر است تصمیم گیرد و به پیش رود نه با تزلزل و تردید قدش راست و گامش استوار و اعتقادش در انجام دادن امور راسخ باشد (قائمی ، ۱۳۹۴: ۲۴۵)

۳. سؤال پژوهش

آیا خانواده و جو عاطفی آن بر جامعه پذیری کودکان و نوجوانان در دوره های بعد از پیدایش شبکه های مجازی تاثیر دارد ؟

۴. فرضیات پژوهش

در دوره های بعد از پیدایش شبکه های مجازی جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسبی در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند .

در دوره های بعد از پیدایش شبکه های مجازی جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی مناسبی در خانواده دارند بیشتر از پسرانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند .

۵. پیشینه تحقیق

کرباسی (۱۳۹۴) از مطالعه بر روی ۱۱۰۰ دانش آموز مشغول به تحصیل در مدارس متوسطه استان همدان نتیجه گرفت که تاثیر این روابط از سایر عوامل خانوادگی ، شخصی و تحصیلی در بروز کلیه مشکلات رفتاری اعم از مشکلات بیرونی شامل تقلب ، دروغگوئی ، دزدی ، عصبانیت و واکنشهای مربوط به آن ، فرار از منزل و مدرسه بر همه مشکلات درونی شامل وسواس ، اضطراب انزوا طلبی ، و افسردگی بیشتر است .

مکارچی و دیگران (۱۳۹۴) ، در تحقیقی تحت عنوان « بررسی چگونگی همبستگی بین تجارب عاطفی در دوران فرزندگی خانواده بابلوغ ۳۶۴ نفر از دانش آموزان دختر و پسر چهارم دبیرستان شهر شیراز را با استفاده از یک پرسشنامه ۵۸ سوالی مورد مطالعه قرار دارند محقق در مجموعه چنین نتیجه گیری کرد که روابط خانوادگی دوران فرزندگی بابلوغ همبستگی و تاثیر متقابل دارد .

اکبری (۱۳۹۳) درباره خواسته های نوجوانان از والدینشان پژوهشی با نمونه ۱۷۰ نفر در دبیرستان های تهران با ابزار پرسشنامه صورت گرفته است درباره این سوال که از پدر و مادر خویش چه توقعاتی دارید ؟ پاسخ هایی متفاوت به شرح زیر ثبت گردیده است . ۷۰ درصد انتظار داشتند که پدر و مادر ها در برابر متوسطه و نظارت بر کارها و رفت و آمدهایشان به آنان آزادی فکرو استقلال دهند تا در مواردی که از هر جهت به آنها مربوط است ، حق اظهار نظر ، انتخاب و اقدام داشته باشند آنها توقع داشتند که والدین آنان را درک کنند و به ایشان اعتماد نمایند و از اعمال محدودیت ها و فشارهای شدید

خودداری نمایند. ۱۳ درصد، از تبعیض پدران و مادران بین کودکان و نوجوانانشان گله داشتند و از اینکه والدین نزد آشنا و بیگانه آنها را سرزنش و بی حرمت می کنند و باهمواره ایشان را با سایر افراد خانواده و خویشان و دوستان مقایسه می نمایند بدون اینکه به نقاط مثبت کودکان و نوجوانان خوش توجه داشته باشند، در رنج بودند ۱۲ درصد، اظهار داشتند که از مشاجرات و گفتگوهای خصمانه بین والدین می ترسند و از بیم اینکه روزی خانواده هایشان از هم بپاشند همیشه نگران و آشفتنه هستند و به همین جهت آرزو دارند که هیچ پدر و مادری، لااقل در حضور کودکان و نوجوانانشان بایکدیگر دعوا و نزاع نکنند و حرفهای زشت رد و بدل نکنند. ۵ درصد از وجود فاصله سنی زیاد و بین خود و پدر مادرشان ایراد گرفتند و معتقد بودند که هر چه فاصله سنی بین والدین و کودکان و نوجوانان بیشتر باشد، داشتن درک درست از همدیگر مشکل تر و تفاهم و دوستی کمتر خواهد بود. بنابراین در خانواده های که والدین عرصه را بر کودکان و نوجوانان خود تنگ می کنند و از هر سخن و کارشان خرده می گیرند و در همه موارد نسبت به آنها بی اعتمادی نشان میدهند و همواره می خواهند که تمام نقطه نظرها و دستورهایشان بدون توجیه قبلی و چون و چرا اجرا گردد. باید منتظر عواقب ناخوشایند این طرز فکر خود باشند به هر حال چنین کودکان و نوجوانانی در آینده، اگر هم به سلامت روانی آنها آسیب جدی وارد نشود فاقد استقلال رای، قدرت تصمیم گیری و شهامت اجرائی خواهند بود.

هومن (۲۰۱۰) بر اساس مطالعات به عمل آمده در دو گروه کودکان و نوجوانان از نظرمیزان روحیه اجتماعی اشاره کرد که کودکان و نوجوانانی که اتکاء به نفس بالایی داشتند و از نظر عاطفی با شهامت تر، دارای رفتار متعادل بوده اند متعلق به والدینی بوده اند که جامعه پذیری خوبی داشته اند، والدین ۹۳٪ از این کودکان و نوجوانان از جامعه پذیری بالایی برخوردار بودند و همچنین کودکان و نوجوانان ناموفق کسانی بودند که فقط ۹/۷ درصد از والدین آنها جامعه پذیری بالایی داشته اند.

بر طبق اداره سرشماری امریکا در سال (۱۹۸۵) ۲۳٪ از ۶۲/۵ میلیون فرزند زیر ۱۱ سال در خانواده های یک والدینی به سر می برند. خصوصاً والدینی که سرپرستی فرزندی را برعهده می گیرند یا پدر و مادر اینگونه خانواده ها نیز با مشکلاتی مواجه هستند چنانچه فرزند با پدر زندگی کند خواه ناخواه کمبودی در درون خود احساس می کند. جامعه پذیری پدران مجرد اغلب بستگی دارد به این که تا چه حد بتوانند ارزشهای شخصی خود را با وظیفه ای که برای پرورش فرزند دارند وفق بدهند، پدر شایسته بوده و تربیت کودکان و نوجوانان موفق و متکی به نفس در زندگی می تواند بسیار دشوار باشد بنابراین در بسیاری از موارد پدران مجرد باید تصمیمی عاقلانه گرفته و رفاه کودکان و نوجوانان خود را در درجه اول اهمیت قرار دهند. بر طبق سرشماری دکتر گریف ۶۵٪ تا ۸۷٪ مردانی که سرپرستی کودکان و نوجوانان را به عهده دارند انجام کارهای خانه تا حدود زیادی برایشان نا آشنا ست.

ایلنگورت (۲۰۱۶) گزارش می کند که بزهکاران از خانواده هایی هستند که به طبقه اجتماعی - اقتصادی پایین و همسایگی فقیرانه تعلق دارند، جایی که جمعیت زیاد، خانواده های پر جمعیت، استانداردهای تحصیلی پایین، بیکاری موجود است خانواده های غفلت کننده و از هم گسیخته اند والدین الگوهای نامناسبی هستند و به نادرستی کودکان و نوجوانان خود افتخار می کنند، بی انضباطی قانون است، اماگه نیز انضباط بسیار سخت و تنبیه بدنی وجود دارد.

به عقیده چکمبلیس (۲۰۱۵) وقتی که نوجوانی توسط مردم یا پلیس گرفتار میشود به او بر چسب «در دسر آفرین» می خورده است که آن حرفه وی قرار می گیرد. برنامه خانوادگی نیز یکی از عوامل موجه احساس حقارت است که سبب می گردد فرد از سوزش مردم در وجود خود احساس ناراحتی نماید. فارینگتون (۲۰۱۵) نیز گزارش نمود نوجوانان بزهکار از خانواده هایی بصورت خانوادگی وجود داشته است.

۶. ضرورت اهمیت و فایده پژوهش

وجود جامعه پذیری در افراد به ویژه پایگذاری آن از همان دوران فرزندگی ضروری است و این ضرورت هم در رابطه با گذراندن امور مربوط به حیات روزمره است و هم رابطه با سلامت روانی و رشد و امکان کسب کمال و این سلامت رشد روانی را انسان در سایه آرامش و محیطی امن به دست می آورد که این همبستگی به محیط خانوادگی هر شخصی دارد که در آن زیست می کند. بنابراین کودکان و نوجوانان مایزمنند به جامعه پذیری هستند تا در سایه آن بتوانند راه خوشبختی خود را هموار کنند به هر میزان که کودکان و نوجوانان مایبشتر رشد کنند و بیشتر بامسائل و دشواریهای زندگی مواجه گردند نیاز آنها به جامعه پذیری بیشتر خواهد شد و مقدمات این امر از هم اکنون باید فراهم گردد. و در ایجاد آن علاوه بر تقویت جنبه های ایمانی ضروری است حرکات و رفتار و عملکردهای فرزند را تحت رهبری والدین و مربیان مطمئن قرار دهیم تا آنها در ضمن هدایت بتوانند خصایص اخلاقی مطلوب را در آنها به وجود آورند و او را بسوی قصد مورد نظر جهت دهند خانواده اولین محیطی است که فرزند در آن چشم به دنیا می گشاید و شخصیت فرزند رشد ذهنی و جسمی، عاطفی و اجتماعی او در آن شکل میگیرد. محیطی است که موجب نشوونمای فضائلی اخلاقی، همکاری تعاون، درپس فداکاری و استقامت و عشق را در آنجا می آموزد به عبارت بهتر لطیف ترین و پاکترین احساسات بشری در آن تجلی می نماید.

۷. مبانی نظری

۷-۱. عوامل تعیین کننده خانواده و جو عاطفی آن

۱. ارتباط فرزند با والدین: نخستین فرد در خانواده که با فرزند رابطه مستقیم دارد مادر است و زندگی با ارتباط زیستن میان او و مادرش آغاز می شود مطالعاتی که روان شناسان فرزند درباره ناراحتیها و اختلالات کودکان و نوجوانان به عمل آورده اند نشان می دهد که علت بیشتر آنها محرومیت از مادر است به عبارت دیگر وقتی نیاز به تعلق خاطر فرزند ارضا نشود به اضطراب و آشفتگی دچار می شود و اکنشهای ناسازگار از او بروز می کند علت اینکه در بحث تاثیر والدین در شخصیت فرزند، کمتر از پدر صحبت می گردد این است که پدر نخستین روزهای تولد نقش کمی دارد. ولی مطالعات چند سال اخیر نشان داده است که نقش پدر در رشد و تکامل شخصیت فرزند کمتر از مادر نیست. مخصوصاً در مورد پسران، حضور پدر در خانه اهمیت خاصی دارد.

۲. موضع اقتصادی و اجتماعی خانواده: اوضاع اقتصادی خانواده ممکن است بطور مستقیم در شخصیت کودکان و نوجوانان تاثیر بگذارد ترس از گرسنگی و نداشتن پوشاک و پناهنده، اثر عمیقی در رشد فرزند دارد کودکان و نوجوانانی که از تمام وسایل زندگی برخوردارند. نسبت به به زندگی خویشتن بوده و کمتر دچار اضطراب و دلهره می شوند فرزندگی که در خانه فقیر پرورش می یابد، همواره در عدم اطمینان خاطر و احساس حقارت رنده می کند بنابراین می توان گفت که عقاید و نظرات فرزند از وضع اقتصادی والدینش متاثر است.

تعلق داشتن به یک خانواده ثروتمند رضایت خاطر را در کسب شهرت اجتماعی بیمه می کند در صورتیکه تعلق به یک خانواده فقیر می تواند شهرت اجتماعی پستی را برای کودک در برداشته باشند زندگی اقتصادی - اجتماعی خانواده فرزند نه تنها در تعیین آنچه باید دوست بدارد موثر است. بلکه چگونگی ارضای این نیازها را نیز تعیین میکند وضع اجتماعی خانواده همچنین در میل حرفه ای کودکان و نوجوانان نیز تاثیر دارد بدین معنی که بعضی خانواده ها شهرت شغل را مهمتر از میل فرزند خود می دانند از اینرو اورابه کار تشویق می کنند شهرت داشته باشند اگر چه وی رغبتی بر آن نداشته باشد.

۳. وضع روانی افراد خانواده: اوضاع احوال روانی افراد خانواده، موجب اضطراب و ناراحتی کودکان و نوجوانان شده و آنان را از رشد سالم و طبیعی باز می‌دارد و خانواده ای که برای کوچکترین موضوعی عصبانی می‌شوند و به کینه ورزی بامردم می‌پردازند و به انتقام راغب می‌شوند، جز یک عده افراد بیمار که همواره با اضطراب شدید و ناراحتیهای روانی دیگر زندگی می‌کنند به جامعه تحویل نمی‌دهند. مادران و پدران که به علت تجارت قبلی دروان فرزند خود را انجام دادن وظیفه والدین، تزلزل دارند و عدم اطمینان خاطر احساس می‌کنند، ثبات عاطفی ندارند، به کودکان و نوجوانان خود نظر مساعدی ندارند یادرباره روش تربیت بایکدیگر موافق نیستند (شعاری نژاد، ۱۳۹۲: ۳۷۱)

۲-۷. الگوهای تربیت کودکان و نوجوانان

خانواده هارا از منظر برخورد والدین با کودکان و نوجوانان میتوان به سه گروه کلی تقسیم نمود:

۱) خانواده مستبد (خودکامه) (۲) خانواده مداراگر (۳) خانواده آزادمنش

۲-۷-۱. خانواده مستبد (خودکامه) دارای ویژگی های خاص هستند از جمله:

- بر رعایت انضباط سخت و مقررات تاکید دارند.
- تنبیه بدنی را مجاز می‌دانند.
- کودکان و نوجوانان را در تصمیم گیریهای مسائل جاری خانواده مشارکت نمی‌دهند.
- اجرای دستورات را بدون در نظر گرفتن شرایط از کودکان و نوجوانان انتظار دارند.
- احترام به شخصیت کودکان و نوجوانان را موجب کاهش سلطه والدین می‌پندارند.
- به احساسات و عواطف کودکان و نوجوانان توجهی نمی‌نمایند.
- اجازه اظهار نظر به کودکان و نوجوانان را نمی‌دهند.
- این گروه خانواده ها کودکان و نوجوانانی که پرورش می‌دهند عموماً دارای ویژگیهای زیر هستند.
- احساس حقارت و کوچک بودن می‌نمایند.
- شخصیت مستقل ندارند.
- از خود باوری و جامعه پذیری کمتری برخوردارند.
- به توانمندیهای خود واقف نیستند.
- افکار منفی نسبت به دیگران دارند.
- دارای روحیه حساس و دو جانبه (پرخاشگری یا مطیع بی چون و چرا) می‌باشند.
- کمتر به خود متکی هستند.
- نمی‌توانند تصمیم بگیرند.
- استعداد درخلاقیت کمتری از خود نشان می‌دهند.
- از نظر اخلاقی رشد کمتری دارند.
- از انجام یک وظیفه به خوبی بر نمی‌آیند.
- دارای اختلالات روانی خواهند شد.

۲-۷-۲. خانواده های مدارا گر نیز ویژگی های خاصی دارند از جمله:

- کودکان و نوجوانان آزادی عمل دارند بطوریکه به هرچه اراده کنند دست می‌یابند.

- والدین همواره تسلیم خواسته های کودکان و نوجوانان هستند .
- والدین سعی در برآوردن کامل نیازها و خواهش های کودکان و نوجوانان دارند .
- تصمیم ها براساس تمایلات کودکان و نوجوانان گرفته می شود .
- ناکامی و محرومیت برای کودکان و نوجوانان وجود ندارد .
- این گروه خانواده ها وزندانی که پرورش می دهند عموماً دارای ویژگیهای زیر هستند .
- احترام گذاری به والدین ندارند .
- وابستگی شدید به والدین دارند .
- ارزش عاطفی و اجتماعی بسیار پایین برخوردارند .
- هنگام ورود به جامعه پرخاشگرند .
- لوس و نتر پرورش می یابند .
- اگر در گروه پرخاشگر قرارگیرند احتمال بزهکاری آنها زیاد است .
- رفتارهای دیگران را مورد پذیرش قرار نمی دهند .
- خود را مهم تر از دیگران پنداشته و دچار خود بزرگ بینی هستند .

۷-۲-۳. خانواده های آزادمنش نیز دارای ویژگی های خاصی هستند از جمله :

- نظارت و کنترل دقیق رفتارهای کودکان و نوجوانان دارند .
- تکریم به کودکان و نوجوانان دریغ ندارند .
- اجازه اظهار نظر و تصمیم گیری به کودکان و نوجوانان می دهند اما به او فهمانده اند که تصمیم گیری نهایی بعهدده خانواده است .
- در امور خانه با کودکان و نوجوانان مشورت می کنند .
- با کودکان و نوجوانان برخورد منطقی و مستدل می کنند .
- از تنبیه بدنی پرهیز می کنند .
- کودکان و نوجوانان را با همه نقاط ضعف و قدرت آنها مورد پذیرش قرار می دهند .
- همیشه گوش شنوایی برای حرفهای کودکان و نوجوانان دارند .
- زمان مناسب برای هر یک از کودکان و نوجوانان در برنامه های والدین وجود دارد .
- به توانمندیهای کودکان و نوجوانان احترام می گذارند .
- ابراز توجه و محبت به کودکان و نوجوانان دارند .
- این گروه از خانواده ها بی که کودکان و نوجوانانی که پرورش می دهند عموماً دارای ویژگیهای زیر هستند .
- دارای جامعه پذیری لازم هستند .
- برای کسب استقلال خود تلاش می کنند .
- دارای خلاقیت و ابتکار و سازندگی هستند .
- برای ارضاء حس کنجکاوی خود انگیزه لازم را دارند .
- می توانند مسئولیت پذیر باشند (انجمن اولیاء و مربیان ، ۱۳۸۳ : ۱)

۷-۳. رابطه جامعه پذیری و روابط دوستانه والدین با فرزند

رابطه دوستانه والدین با فرزند، جامعه پذیری بالا ایجاد می کند اما در بسیاری از موارد به علت تشویق های نامناسب و نابجا، و کودکان و نوجوانان جامعه پذیری کاذب بالا پیدا می کنند، زیرا آنها جای مناسب تشویق و تنبیه را نمی دانند. این تیپ والدین در صورتی که اطلاعات پیدا می کنند و آموزش بگیرند، خواهند توانست مایه های پیدایش جامعه پذیری حقیقی را برای کودکان و نوجوانان خود به ارمغان بیاورند، زیرا نسبت به کودکان و نوجوانان خود دیدگاه مثبتی دارند. (برخلاف والدین مقتدر و دیکتاتور) در ارتباط دوستانه، جدای از شکل خوب رابطه و وجود تشویق و نزدیکی عاطفی، کودکان و نوجوانان باید استقلال شخصی خود را به دست آورند والدین حق ندارند به صرف اینکه دارند، روابط دوستانه برقرار میکنند استقلال فرزند را به بهانه رابطه نزدیک نابود کنند افراد بسیار مهربان تمام کارها را خود صورت می دهند حکم اینکه دارند لطف می کنند. در حالیکه این یک خیانت از روی جهل است فرزند باید تجربه شخصی داشته باشد تا بتواند در زندگی آتی روی پای خود بایستد.

در خانواده هایی که والدین نه مقتدر هستند نه دیکتاتور، وضعیت بدتری وجود دارد، چرا که بچه ها حکومت را در دست دارند و قیام، غزل نصب و کودتا در اختیار تمام آنها است. در حالتی که بچه ها رئیس هستند و والدین مرئوس دست آخر کودکان و نوجوانان، شخصیت ضد اجتماعی پیدا می کنند این بچه ها نظم مقام بالا و پایین و رعایت احوال شخصیت را یاد نگرفته اند و در نتیجه جامعه پذیری کاذب بالا خواهند داشت. اینان تصور می کنند که کسی هستند و چون در تجربه زندگی و واقعیات سلسله مراتب رایج ندارند، متوجه هستند که کسی نیستند و به بن بستهای واقعی برخورد خواهند کرد. این کودکان و نوجوانان تصور می کنند که اجتماع نیز مانند والدین و منزل بی دروپیکر است ولی در عمل سرشان به سنگ اصابت می کند و بزرگترین خیانت را والدینی، در حق بچه های خود صورت می دهند که اقتدار و مهربانی و نظم زندگی را فاقد هستند و کودکان و نوجوانانی ضد اجتماعی بار می آورند. و باید به والدین هشدار داد که به هیچ شکل و کیفیتی حق تنبیه فرزند را ندارند. وقتی فرزند مورد تنبیه قرار می گیرد ساختمان جامعه پذیری ویرانی پیدا میکند بهترین میراث، جامعه پذیری بالاست. کسی که جامعه پذیری پایینی دارد بیشترین طلارانیز به ارث دریافت کند، فایده ای ندارند، زیرا قدرت حفظ آنرا ندارد و بزودی آن را از دست خواهد داد. (اسلامی نسب، ۱۳۹۳: ۲۶۲ و ۲۶۱).

۷-۴. مسئولیت های والدین و رابطه با ایجاد جامعه پذیری

در رابطه با ایجاد جامعه پذیری، سازندگی فرزند در این جهت والدین فرزند مسئولیت فوق العاده ای دارند و گاهی مسائلی بنظر کوچک و ناچیز وجود دارد که تخلف از آن موجب وارد آمدن لطمه بر شخصیت و در نتیجه بر جامعه پذیری فرزند را فراهم خواهد آورد و مادر این زمینه مواردی بسیار داریم که از جمله آن عدم پذیرش فرزند و اهمال در حمایت و پشتیبانی از اوست. برخوردها با فرزند در خانه خود از عواملی است که جامعه پذیری فرزند را دچار خدشه می سازد. مثل قفل کردن تمام کمد های خانه و گنج ها و قفسه ها که خود حکایت از عدم اعتماد دارد و یا عدم مشارکت دادن طفل در امور خانه تنها بخاطر لغزشی که طفل گاهی در حین انجام وظیفه از خود بروز داده است. هر برخوردی که والدین با فرزند دارند باید در مسیر ایجاد و تقویت روحیه اجتماعی باشد و موجبات رشد و استقلال بیشتر را فراهم می آورد. از برخورد های ساده و سقوط ها و زمین خوردنهای فرزند نباید به بیمی به خود راه و ترس و نگرانی در دل او بوجود آورد که این موجب لطمه بر جامعه پذیری اوست هرگز فرزند را وادارید که برای کسب تحسین و تایید شما به دروغ متوسل شود که این خود از عوامل بسیار مهم در لطمه زدن به جامعه پذیری است همه گاه این زمینه را در فرزند فراهم سازید که طفل مقررات خود را بسنجد، نقاط قوت و ضعف خود را بیطرفانه تجزیه و تحلیل کند و به میزان توان و استعدادش تصمیم بگیرد

و عمل کند مداخله در کار فرزند و تحت نظر داشتن آنها امری ناروا و نامطلوب نیست ولی به حد و اندازه ای نباشد که اولاً به استبداد بکوشد و ثانیاً (جامعه پذیری را از فرزند زائل سازد) (قائمی، ۱۳۹۴: ۲۵۲).

۷-۵. نشانه های جامعه پذیری در افراد

- افرادی که دارای جامعه پذیری هستند دارای صفات و ویژگی‌هایی هستند که برخی از آنها بدین قرار هستند .
- کارهای خود را سعی دارند شخصا انجام دهند و می‌کوشند از دیگران کمتر استمداد کنند.
  - در انجام کارها و برنامه های خود دچار تردی و تزلزل نیستند ، مستقیم و با جرأت در آن وارد می‌شوند .
  - اگر شکستی در مسیر زندگی شان پدید آمد خود را نمی‌بازند ، می‌کوشند راه خود را از سر گیرند و به موفقیت نائل آیند .
  - هرگز سعی ندارند از راه خودستائی و خودنمائی ، فخر فروشی و خودپرستی خود را به نوائی برسانند .
  - برای اثبات شخصیت و قدر خود از راه تحقیر و بدگویی دیگران اقدام نمی‌کنند .
  - اصرار زیادی ندارند که وابسته به دیگران باشند و اگر دست او را رها کنیم خود را نمی‌بازد .
  - شخصیت خود را همان گونه که هست قبول می‌کند و از خصومت و کشمکش با خود در پرهیز است .
  - اگر مسئولیتی در حد توان او به او واگذار شود از آن نمی‌گریزد و می‌کوشد با کوشش و توانش آنرا پذیرا گردد و به مقصدش می‌رساند . (قائمی ، ۱۳۹۶: ۳۵۳)

۸. روش پژوهش

روش مطالعه در این پژوهش از نوع توصیفی و مقطعی (کراس سکشنال) همراه با آنالیز آماری است.

۸-۱. جامعه و نمونه آماری، روش جمع آوری اطلاعات

جامعه آماری شامل دختران و پسران شهر اصفهان در گروه سنی ۱۹-۱۳ سال هستند که در مهر ۱۳۹۷ در شهر اصفهان زندگی و تحصیل می‌کنند. به روش تصادفی تعداد نمونه حاضر ۵۰ نفر از هر جنس انتخاب گردیده است . متغیرهای این پژوهش به دو دسته به شکل زیر تقسیم می‌گردند:

متغیر مستقل : خانواده و جو عاطفی آن

متغیر وابسته : جامعه پذیری

متغیر کنترل : سن

۸-۲. معرفی ابزار پژوهش

۸-۲-۱. آزمون عزت نفس کوپراسمیت

کوپراسمیت (۱۹۶۷) مقیاس عزت نفس خود را بر اساس تجدیدنظری که بر روی مقیاس راجرز دیموند (۱۹۵۴) انجام داد تهیه و تدوین کرد این مقیاس دارای ۵۸ ماده است که ۸ ماده آن یعنی شماره های ۶-۱۳-۲۰-۲۷-۳۴-۴۱-۴۸-۵۵ دروغ سنج است .

در مجموع ۵۰ ماده آن بر ۴ خرده مقیاس عزت نفس کلی، عزت نفس اجتماعی (همسالان) عزت نفس خانوادگی والدین و عزت نفس تحصیلی (آموزشگاه) تقسیم شده است. ماده های این مقیاس از نظر لغوی برای کودکان و نوجوانان ۱۰-۸ ساله نوشته شده است ولی می توان با دوباره نویسی و تغییرات لغوی آن را برای سنین مختلف مورد استفاده قرار داد. شیوه نمره گذاری این آزمون به صورت صفر و یک است به این معنا که ماده های شماره ۱۴-۱۸-۱۹-۲۱-۲۳-۲۴-۲۸-۲۹-۳۰-۳۲-۳۶-۴۵-۴۷-۵۷-۲-۴-۵-۱۰ پاسخ بلی یک نمره و پاسخ خیر صفر می گیرد و بقیه سوالات بصورت معکوس است یعنی پاسخهای خیر آنها یک نمره و پاسخهای بلی صفر می گیرد.

بدیهی است که حداقل نمره ای که یک فرد ممکن است بگیرد صفر و حداکثر ۵۰ خواهد بود.

چنانچه پاسخ دهنده از ۸ ماده دروغ سنج بیش از ۴ نمره بیاورد بدان معنی است که اعتبار آزمون پایین است و آزمودنی سعی کرده است خود را بهتر از آن چیزی که هست جلوه دهد.

۸-۲-۲. مدل آماری

در این پژوهش پس از طی مراحل توصیف آماری برای به دست آوردن دقیق مشخصات آماری نمونه همانند $(\bar{X})$ میانگین (S) انحراف استاندارد و (S^2) واریانس از مدل آماری T استمودنت $(X < 30)$ و سطوح اطمینان ۹۵-۹۹ درصد استفاده می شود.

جدول شماره (۱): نمرات روحیه اجتماعی افرادی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند (A) و افرادی که جو عاطفی مناسب دارند

(B)

پسران		دختران	
A	B	A	B
۲۳	۴۵	۲۵	۲۷
۲۲	۲۷	۲۹	۲۵
۲۴	۲۹	۱۸	۳۹
۲۴	۳۶	۲۵	۴۰
۲۷	۳۴	۲۴	۳۸
۳۳	۲۷	۲۴	۳۸
۲۸	۳۰	۳۴	۳۶
۲۴	۲۷	۳۷	۳۳
۲۳	۳۱	۲۶	۴۲
۳۲	۳۵	۲۴	۳۲
۳۳	۲۷		۳۵
۲۶	۳۶		۲۵
۲۴	۴۶		۲۷
۲۷	۴۷		۴۱
۲۹	۴۵		۴۹
۲۲	۴۲		۳۵
۲۱	۲۶		۴۵
۲۲	۳۹		۲۸
۲۴	۳۲		۳۸

	۳۵			۴۰
	۳۵			۳۳
	۳۰			۴۹
	۳۷			۴۴
	۳۴			۵۰
	۲۷			۳۸
	۳۰			۳۴
	۲۴			۳۹
	۲۵			۴۹
	۳۴			۳۹
				۴
				۳۶
				۳۸
				۳۶
				۳۲
				۲۹
				۳۴
				۳۳
				۳۳

مراحل توصیف آماری برای گروه دختران

در این قسمت از فرمول های مربوط به میانگین واریانس و انحراف استاندارد استفاده شده و نتایج در جدول زیر ثبت شده است .

جدول شماره (۲): مشخصات آماری نمرات جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند (A) و دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند (B)

مشخصات آماری گروه ها	N	$\bar{X}$	S	S ²
A	۱۰	۱۴/۱۱	۵/۴۲	۲۹/۴۰
B	۴۰	۳۶/۷۵	۶/۹۹	۴۸/۹۱

مراحل استنباط آماری برای گروه دختران

در این قسمت از آزمون t استودنت استفاده می شود تا فرضیه از لحاظ آماری مورد آزمون قرار گیرد .

HA: جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند .

HO: روحیه اجتماعی دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر نیست از دخترانی که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند .

$$T = \frac{(X1 - X2)}{\sqrt{\frac{S1^2}{N1} + \frac{S2^2}{N2}}} = \frac{(14:11 - 36.75)}{\sqrt{\frac{22.40}{10} + \frac{48.91}{40}}} = \frac{22.64}{2.04} \Rightarrow t = 11.094 > \begin{matrix} 2.33 \rightarrow t \rightarrow \%99 \\ 1.68 \rightarrow t \rightarrow \%95 \end{matrix} \quad (1)$$

تفسیر: چون t به دست آمده (۱۱/۰۹) بزرگتر از t جدول در دوسطوح اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصدی است پس فرض H_0 رد می شود و فرضیه خلاف (فرضیه اصلی H_A) تایید می شود بنابراین، جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

مراحل توصیف آماری برای گروه پسران:

در این قسمت از فرمول های مربوط به میانگین، واریانس و انحراف استاندارد استفاده شده است و نتایج در جدول زیر ثبت شده است.

جدول شماره (سه) مشخصات آماری نمرات جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند (A) و پسرانی که

جو عاطفی مناسب در خانواده دارند. (B)

مشخصات آماری گروه ها	N	$\bar{X}$	S	S^2
A	۱۹	۳۳/۱۸	۸/۰۳	۶۴/۵۲
B	۳۱	۳۳/۲۸	۷/۴۹	۵۶/۱۳

مراحل استنباط آماری برای گروه پسران

در این قسمت از آزمون t استودنت استفاده می شود تا فرضیه صفر زیر از لحاظ آماری تایید و رد شود.

$$T = \frac{(X1 - X2)}{\sqrt{\frac{S1^2}{N1} + \frac{S2^2}{N2}}} = \frac{(33.18 - 33.28)}{\sqrt{\frac{64 + 52}{19} + \frac{56.13}{31}}} = \frac{0/10}{2.28} = 0.04 \quad (2)$$

$$T = 0.04 < \begin{matrix} 2.33 \rightarrow t \rightarrow \%99 \\ 1.68 \rightarrow t \rightarrow \%95 \end{matrix}$$

تفسیر:

چون t به دست آمده (۰/۰۴) کوچکتر از t استاندارد در دوسطوح اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصدی است پس فرض H_0 تایید می شود و فرضیه خلاف (فرضیه اصلی H_A) رد می شود بنابراین، جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از پسرانی نیست که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

۹. تفسیر و بررسی

همان طور که آزمون آماری پارامتری T استودنت نشان داد و دوسطح اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصدی به نتایج زیر دست یافته شد:

۱- جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

۲- جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند بیشتر از پسرانی نیست که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

۱۰. بررسی و بحث درباره نتایج :

با توجه به اهمیت شبکه های اجتماعی در توسعه جوامع، در جامعه ما نیز در سال های اخیر به فن آوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است؛ ولی در این رابطه آسیب های جدی وجود دارد که ضروری است به ریشه یابی آن پرداخت. «کشور ما از نظر بهره مندی از اینترنت در بین ۱۸۷ کشور جهان، رتبه ۸۷ را دارد که بر اساس طبقه بندی اتحادیه جهانی مخابرات جزء کشورهای متوسط به شمار می رود. ۳۵ درصد استفاده کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می دهند و میانگین صرف شده برای اینترنت ۵۲ دقیقه در هفته است» (صادقیان، ۱۳۸۴). شبکه های دوست یابی در کشور ما به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و "ایرانی ها رتبه سوم را در این شبکه ها کسب کرده اند

نوجوانان در دوران بلوغ بیشتر به والدین خود نزدیک هستند در حالی که در رفتارهای کودکان و نوجوانان والدین سختگیر و دیکتاتور دوران بلوغ نزع وجدال بیشتری دیده می شود در پژوهش دیگری که توسط درسال (۲۰۱۰) انجام گرفته در دو گروه کودکان و نوجوانان از نظر میزان جامعه پذیری اشاره کرد که کودکان و نوجوانانی که اتکاء به نفس بالایی داشتند و از نظر عاطفی باشهامت تر و دارای رفتار متعادل بوده اند متعلق به والدینی بوده اند که جامعه پذیری خوبی داشته اند ، والدین ۹۳٪ از این کودکان و نوجوانان از جامعه پذیری بالایی برخوردار بودند و همچنین کودکان و نوجوانان ناموفق کسانی بودند که فقط ۹/۷ درصد از والدین آنها جامعه پذیری بالایی داشته اند و در پژوهش حاضر به نتایج زیر دست یافته شد .

۱- جامعه پذیری دخترانی که جو عاطفی مناسب در خانواده دارند بیشتر از دخترانی است که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

۲- جامعه پذیری پسرانی که جو عاطفی نامناسب در خانواده دارند بیشتر از پسرانی نیست که جو عاطفی نامناسبی در خانواده دارند.

۱۱. پیشنهادات :

- ۱) کودکان و نوجوانان را آن طوری که هستند بپذیرند نه آنگونه که می خواهید باشند .
- ۲) در برخورد با کودکان و نوجوانان و نوجوانان ملایم و منطقی باشید .
- ۳) اجازه ابراز وجود به کودکان و نوجوانان بدهید و به نظرات آنان احترام بگذارید .
- ۴) از مقایسه کردن کودکان و نوجوانان با یکدیگر جدا بپرهیزید .
- ۵) در حد توانمندی به کودکان و نوجوانان مسئولیت دهید و از آنها انتظارات غیر واقعی نداشته باشید .
- ۶) همواره توانمندیهای کودکان و نوجوانان را مدنظر قرار دهید و ضعفهایشان را به رخشان نکشید .
- ۷) با کودکان و نوجوانان خود صادق باشید و سعی کنید بین آنها عدالت را رعایت نمایید .
- ۸) در فعالیتهای مجاز به کودکان و نوجوانان آزادی عمل بدهید .
- ۹) سعی کنید تجارب موفقیت آمیز آنها را افزایش دهید تا از این طریق جامعه پذیری آنها را افزایش دهید .

- ۱۰) فرزند یانوجوان خود را با الگوهای رفتار مطلوب آشنا کنید .
- ۱۱) اعتماد به خرافات رادرفرزند خود از بین ببرید .
- ۱۲) به تمام درخواستهای فرزند خود بدون قید و شرط جواب مثبت ندهید .
- ۱۳) به کودکان و نوجوانان فرصت دهید تا ارزش به دست آوردن ولذت استحقاق داشتن را درک کند .
- ۱۴) نسبت به احساسات و عواطف فرزندتان بی تفاوت نباشید و به اونها نشان دهید که باوا احساس همدردی می کنید . و او را تا حد امکان یاری می دهید .
- ۱۵) هیچ گاه کودکان و نوجوانان را با القاب نامناسب صدا نزنید .
- ۱۶) از مسخره کردن کودکان و نوجوانان به هر شکل جدا بپرهیزید .
- ۱۷) استعداد های کودکان و نوجوانان را بشناسید و آنها را از این استعداد آگاه کنید تا در پرورش آن بکوشند .
- ۱۸) به والدین باید آموخت که در منزل باید احساس مالکیت ، محبت ، حسن تفاهم ، گذشت نسبت به بالاتر ها و احترام متقابل وجود داشته باشد .
- ۱۹) والدین و خانواده ها را باید با برنامه های وسیع و پیگیر از طریق وسایل ارتباط جمعی به وظایف پرورش نوجوان و بهداشت روانی آنان بر طبق اصول علمی آگاه ساخت .

۱۲. فهرست منابع

- ۱- اسلامی نسب علی، روان شناسی جامعه پذیری، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۲
- ۲- احدی حسن، نبی جمالی شکوه السادات ، روان شناسی رشد ، انتشارات رشد ، ۱۳۹۳
- ۳- اعزازی شهلا ، جامعه شناسی خانواده ، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، ۱۳۹۲.
- ۴- افروز غلامعلی، روش های پرورش احساس مسئولیت در کودکان و نوجوانان، انتشارات پیوند، ۱۳۹۳
- ۵- اکبری ابوالقاسم، مشکلات نوجوانی و جوانی، انتشارات ساوالان، ۱۳۹۳
- ۶- شاملو سعید، بهداشت روانی، انتشارات رشد ، ۱۳۹۵
- ۷- شریعتمداری علی، روان شناسی تربیتی، انتشارات امیر کبیر، ۱۳۹۲
- ۸- شعاری نژاد علی اکبر، روان شناسی رشد، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۴
- ۹- قائمی علی، خانواده و نیازمندی های کودکان و نوجوانان، انتشارات امیری، ۱۳۹۴
- ۱۰- قائمی علی، فرزند و خانواده نابسامان، انتشارات انجمن اولیاء مربیان، ۱۳۹۳
- ۱۱- ویلیام پراکتور ، جین پودر، فرزند متکی به نفس، ترجمه مهوش نوابی، انتشارات زیرقلم، ۱۳۹۳
- 12- Burbules, N & Berk,R.(2014). Critical Thinking and Critical Pedagogy ,Relations ,Differences and Limits ,In T. New York Routadgo .
- 13- Freire ,Paul(2015). Education as The practice of freedom in Education For Critical consciousness ,New York ,Continum .
- 14- Giroux ,Henry.(2013). Border crossing. Cultural workers and the politics of education , New York Routledge .
- 15- Pinar, w. f.(2014). understanding curriculum, New York ,Peter lang Publishing, INC .
- 16- Stanley ,William.(2011). Curriculum For utopia: social Reconstructionism and critical pedagogy in postmodern , allany , sunny press.